

TÜRK SAVUNMA SANAYİ POLİTİKASININ TARİHSEL DÖNÜŞÜMÜ: MİLLİ TEKNOLOJİ HAMLESİ

Yüksek Lisans Tezi

Danışman Hazırlayan

Doç. Dr. Hasan YILMAZ Muhammed Şükrü KARAKEÇİ

Malatya – 2023

-Sadeleştirilmiş-

1. GİRİŞ

Savunma sanayi, devletlerin politika ve ekonomide gücünü belirleyen en temel unsurlardan birisi olmuştur. Devletler kendi milli egemenliklerini korumak ve hedeflerine ulaşmak için milli güç unsurlarını etkili bir şekilde kullanmakta ve bu doğrultuda önemli politikalar geliştirmektedir. Ülkelerin kendi güvenliğini sağlaması, askeri kuvvetlerinin güçlü ve caydırıcı olabilmesiyle yani güçlü bir savunma sanayisiyle mümkün olmaktadır.

Türk savunma sanayisinin temeli Osmanlı İmparatorluğu'nun yükselme dönemine kadar dayanmaktadır. Savunma sanayisinin köklü bir geçmişe sahip olmasına rağmen Türkiye, uzun yıllar boyunca savunma gereksinimleri doğrultusunda ihtiyaç duyduğu teçhizat ve ana silah sistemlerinin büyük çoğunluğunu, milli savunma sanayisi yerine, batılı ülkelerin askeri yardımları, hibeleri ve kredileriyle karşılamaya çalışmıştır. Bu politikanın benimsenmesinde ise dönemin siyasi yönetimi etkili olmuştur. Tüm bu sebepler göz önünde bulundurulduğunda Türk savunma sanayisinin ilk başlarda savunma sanayi stratejisini tam anlamıyla oluşturamadığını, farklı dönemlerde savunma sanayi alanına yönelik gelişmelerin iç ve dış politika tercihleri sebebiyle devamlılık kazanamadığını dolayısıyla da milli bir savunma sanayinin kurulamadığı söylenilebilir.

1974 yılında gerçekleştirilen Kıbrıs Barış Harekâtı sonucunda Türk müttefik devletlerin Türkiye'ye uygulamış olduğu ambargolar, Türk savunma sanayisi açısından yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Bu tarihten itibaren Türkiye, savunma sanayisini geliştirme ve güçlendirme çalışmalarına hız vermiş, bu alanda dışa bağımlılığı en aza indirerek yerli bir savunma sanayisinin kurulmasını hedeflemiştir. Bu hedef doğrultusunda savunma sanayi alanında günümüzde faaliyet gösteren önemli şirketlerin tümü süreç içerisinde kurulmuştur.

Türk savunma sanayisinde dışa bağımlılığı bitirmek ve milli bir savunma sanayisinin oluşturulması amacıyla 20 Haziran 1998 tarihinde Bakanlar Kurulu Kararıyla alınan “Türk Savunma Sanayi Politikası ve Stratejisi Esasları” (TSSPSE), Türk savunma sanayisinde “Milli Teknoloji Hamlesi” nin temellerini atmıştır.

Milli Teknoloji Hamlesi'nin toplumdaki her birey tarafından benimsenmesi ve milli bir ortak bilinç oluşturulması amacıyla 2018 yılından itibaren her yıl düzenli olarak TEKNOFEST Havacılık, Uzay ve Teknoloji Festivali gerçekleştirilmektedir.

2. ARAŞTIRMA HAKKINDA

Türk savunma sanayi politikasının tarihsel dönüşümü ve Milli Teknoloji Hamlesi'nin konu edildiği çalışmanın bu bölümünde çalışmanın genel çerçevesini aktarmak amacıyla birtakım bilgilere yer verilmiştir. Bu anlayışa uygun olarak; araştırmanın konusu ve önemi, araştırmanın amacı, araştırmaların soruları, araştırmanın hipotezleri, araştırmanın yöntemi ve anahtar kavramları hakkında açıklamalar yapılmıştır.

2.1. Araştırmanın Konusu ve Önemi

Türk savunma sanayi ürünlerinin Suriye’de yapılan harekâtlarda ve Karabağ Savaşı’nda göstermiş olduğu başarıları, araştırmanın konusuna esin kaynağı olmuştur. Bu kapsamda araştırmanın konusu, Türk savunma sanayi politikasının tarihsel dönüşümünü, Milli Teknoloji Hamlesi odağında incelemek ve savunma sanayi alanında gösterilen başarının temel nedenlerini ayrıntılı şekilde açıklamaktır.

2.2. Araştırmanın Amacı

Sanayi ve savunma alanlarında en gelişmiş teknolojiyi kullanan devletlerin dünyanın en güçlü ülkeleri olması, savunma sanayisinin neden önemli olduğunun en somut örneği olarak gösterilmektedir. Günümüzdeki pek çok gelişmiş devletin son dönemde yaşanan bölgesel ve küresel çaptaki anlaşmazlıkları çözmede ne denli etkili ve caydırıcı güç oldukları savunma sanayilerinin güçlü ve gelişmiş olması ile ilişkilendirilmektedir.

2.3. Araştırmanın Soruları

Türk savunma sanayi politikasının tarihsel dönüşümü “Milli Teknoloji Hamlesi” konusunda yapılan bu çalışmanın temeline uygun olarak belirlenen araştırma soruları aşağıdaki gibi sıralanmıştır;

1. Soru 1: Kamu politikası çerçevesinde savunma sanayi politikasının önemi nedir?
2. Soru 2: Savunma sanayisinde yerlilik, millilik ve özgünlük kavramları nasıl tanımlanmaktadır?
3. Soru3: Türk savunma sanayi politikasının tarihsel süreç içerisindeki dönüşümü nasıl gerçekleşmiştir?
4. Soru 4: “Milli Teknoloji Hamlesi” politikası, Türk savunma sanayisinin dönüşümünde nasıl bir öneme sahiptir?
5. Soru 5: “Milli Teknoloji Hamlesi” nin temel aktörlerinin Türk savunma sanayisinin dönüşümündeki yeri nedir?
6. Soru 6: TEKNOFEST Havacılık, Uzay ve Teknoloji Festivali’nin “Milli Teknoloji Hamlesi” politikası açısından önemi nedir?

3. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Çalışmanın bu bölümünde kamu politikası, savunma ve güvenlik kavramları, savunma sanayi kavramı, yerlilik, millilik ve özgünlük, ambargo kavramları ayrıntılı olarak açıklanmıştır.

3.1. Kamu Politikası Kavramı

Kamu politikası kavramını tanımlarken öncelikle politika kavramından bahsetmek daha doğru olacaktır. Politika kavramının Türkçe ’de iki farklı anlama gelmesi kimi zaman siyaset bilimi ve kamu yönetimi alanlarında yapılan araştırmalarda anlam karışıklığına neden olmaktadır. Kamu politikası alanında “Policy” yani

politika kavramının en geniş tanımlaması, devletin gelecek dönemler için planladığı amaç ve hedefler ile yöntemleri kapsamaktadır (Osman,2002: 38). Bir başka politika tanımında ise, belirli bir hedef doğrultusunda alınan politik kararlardır.

3.2. Savunma Kavramı

Günlük hayatımızda savunma kavramı sıklıkla kullanılmasına rağmen kavramın tam olarak karşılığı konusunda bir fikir birliği bulunmamaktadır. Türk Dil Kurumuna (TDK, 2021) göre “saldırıya karşı koyma ve müdafaa” anlamlarına gelen savunma kavramı, devletlerin kendi egemenliklerini koruma açısında da son derece önemli bir kavramdır.

3.3. Güvenlik Kavramı

Güvenlik toplumların en temel haklarından birisidir. Ancak bu kavramın tam karşılığı, kapsamı hususunda savunma kavramı gibi ortak bir görüş bulunmamaktadır. Güvenliğin sözlük anlamı “Toplum yaşamında yasal düzenin aksamadan yürütülmesi, kişilerin korkusuzca yaşaması durumu, emniyet” anlamlarına gelmektedir (TDK, 2021).

3.4. Ambargo Kavramı

Ambargo kavramının tanımlanması noktasında pek çok farklılık bulunsa da genel anlamda “engelleme” ve “yaptırım” şeklinde ifade edilmektedir. Ambargo, Türk Dil Kurumuna göre (TDK, 2022) “Bir malın serbest sürümünü engellemek için konulan yasak, engelleyim.” veya “Bir kişinin başka kişilerle ilişkilerini engelleme, engelleyim.” anlamlarında kullanılmaktadır.

3.5. Yerlilik, Millilik ve Özgünlük Kavramları

Ülkelerin savunma sanayisini üç temel kavram odağında geliştirmeye özen göstermektedir. Bu üç temel kavram ise yerlilik, millilik ve özgünlüktür. Yerlilik, millilik ve özgünlük kavramları her ne kadar birbirine benzer kavramlar olsa da gerçekte birbirinden tamamen farklı kavramlardır. Türk Dil Kurumu (TDK, 2021) yerlilik kavramını “Yerli olma durumu” , millilik kavramını “Milli olma durumu, Ulusallık” ve Özgünlük kavramını ise “Özgün olma durumu, orijinalite, orijinallik” olarak açıklamıştır.

3.6. Savunma Sanayi Kavramı

Devletlerin kendi genel sanayisinden ayrı olarak düşünülmeyen savunma sanayisi, milli güvenlik açısından gerek duyulan her türlü silah, mühimmat, teçhizat ve aracın üretilmesi ve onarımından sorumlu olduğu gibi imalat sanayisinin bütün alanlarında faaliyet gösteren bir sanayi dalı olarak tanımlanmaktadır

3.7. Savunma Sanayi Politikasının Önemi

Türk savunma sanayisinin temeli Osmanlı İmparatorluğu’nun yükselme dönemine kadar dayanmaktadır. Özellikle Fatih Sultan Mehmet Döneminde Tophaneyi Hümayun kurulmuş ve dönemin en modern topları burada üretilmiştir. Yine bu dönemde yivli top ve havan topu gibi topların üretimi dünyada ilk ve tek Osmanlı İmparatorluğu tarafından yapılmaktaydı. Edirne, İstanbul, Erzurum ve Birecik olmak üzere Anadolu’nun çeşitli yerlerinde savunma alanında yapılan araştırma ve geliştirmeler eşliğinde silah üretim

fabrikaları yer almaktaydı. Bunların yanı sıra İstanbul, Selanik, Belgrat ve Kahire’de mühimmat üretimi gerçekleştiren tesisler bulunmaktaydı.

4. TÜRKİYE’DE SAVUNMA SANAYİ

Osmanlı İmparatorluğu’nun yükselme döneminde ürettiği savaş gemileri ve bu gemilerin üretiminde kullandığı teknoloji diğer tüm devletlerin teknolojilerinden çok daha ötesindeydi. Devletin özel sektör dışında 86 tersanesinin bulunması, Osmanlı İmparatorluğu’nun savaş gemisi başta olmak üzere gemi üretiminde ne kadar ileride olduğunu göstermektedir.

Ancak Osmanlı İmparatorluğu’nun gerileme dönemine girmesi ve batıdaki gelişmeleri takip edememesiyle birlikte savunma alanı da gerilemiştir. Bu dönemde İngiltere ve Fransa ile birlikte savunma alanında birkaç yeni fabrika açılrsa da bunun devamı sağlanamamıştır. Özellikle buharlı gemilerin üretilmesiyle Osmanlı donanması eski gücünü kaybetmiştir. Osmanlı İmparatorluğu’nun son dönemlerinde yaşadığı ekonomik sıkıntılar silah üretimini durma noktasına getirmiş, sadece tamir ve onarım işlemlerine imkânlar yetmiştir (İncegöl, 2020: 71). Makine ve el tezgâhlarının bir kısmının I. Dünya Savaşı sırasında Anadolu’ya gizlice getirilmesi Kurtuluş Savaşı’nda ihtiyaç duyulan savunma araç ve gereçlerinin üretilmesini sağlamıştır. Yine bu dönemde Ankara, Konya, Eskişehir, Keskin ve Erzurum’da hafif silah ve mühimmatların üretildiği atölyeler oluşturulmuştu.

Türkiye uzun yıllar boyunca savunma gereksinimleri doğrultusunda ihtiyaç duyduğu teçhizat ve ana silah sistemlerinin büyük çoğunluğunu, milli savunma sanayisi yerine, batılı ülkelerin askeri yardımları, hibeleri ve kredileriyle karşılamaya çalışmıştır. Bu politikanın benimsenmesinde siyasi yönetim etkili olmuştur. Tüm bu sebeplerden ötürü ilk başlarda savunma sanayi stratejisi tam anlamıyla oluşturulamamış, farklı dönemlerde savunma sanayi alanına yönelik politikalar iç ve dış politika tercihleri sebebiyle devamlılık kazanamamış, savunma sanayi alanında istenilen başarı sağlanamayınca milli bir savunma sanayi kurulamamıştır (Köseoğlu, 2010:54).

Günümüzde ise Türk savunma sanayisi kamu ve özel sektör kuruluşlarından meydana gelmektedir. Devlete ait kesimde Milli Savunma Bakanlığı ‘na bağlı ikmal bakım merkezleri, tersaneler ve diğer askeri tesisler ile Makine ve Kimya Endüstrisi (MKE) kurumu yer alırken, özel sektörde ise milli sermayelerle oluşturulan şirketler ve yabancı ortaklı kuruluşlar bulunmaktadır. Savunma Sanayi Başkanlığı’nın ve Türk Silahlı Kuvvetlerini Güçlendirme Vakfı’nın (TSKGV) paydaşları da kamu ortaklı kuruluşları oluşturmaktadır .

4.1. 1923-1950 Arası Dönem

Cumhuriyetin ilk dönemlerinde yaşanan ekonomik sıkıntılara rağmen savunma sanayi, devletin kalkınmasının ve sanayileşmesinin en önemli parçası olarak kabul edilmiştir. Bu dönemde savunma sanayisinde ulusallık ve millilik anlayışı benimsenmiştir. Devlet önderliğinde ve desteklenen özel teşebbüsler yardımıyla yapılan yatırımlarla bu dönemde Türk savunma sanayisinin temelleri atılmıştır.

1938-1950 yılları arası dönem savunma sanayisinin gelişimi açısından pek parlak olmayan bir dönemdir. Bu dönemde savunma sanayisi durgunluk hatta gerilemeye başlamıştır. Değişen siyasi yönetim ve politikaları ile II. Dünya Savaşı, durgunluk ve gerilemenin temel nedeni olarak gösterilmektedir. Türkiye her ne kadar II. Dünya Savaşına girmemiş olsa da bu savaştan olumsuz olarak etkilenmiştir.

Türk savunma sanayisinin gelişmesine engel olan em büyük nedenlerden birisi de 1947 yılında o dönemki siyasi yönetim tarafından kabul edilen Truman ve Marshall yardımları olmuştur. ABD tarafından yapılan bu yardımların temel amacı, II. Dünya Savaşı sonrası Sovyetler Birliği'ne sınırı olan devletlerin askeri ve ekonomik açıdan güçlendirilmesini sağlamak şeklinde ifade edilmiştir. Truman Doktrini yardımları kapsamında 1947-1949 yılları arasında Türkiye'ye 152,5 milyon dolarlık askeri yardım desteğinde bulunulmuştur. 1947-1951 arasında bu yardım miktarı 400 milyon dolar civarına ulaşmıştır. Marshall Planı desteği çerçevesinde 1948-1952 yılları arasında Türkiye'ye 352 milyon dolara varan yardımlar yapılmıştır. ABD tarafından yapılan bu yardımlar ilk aşamada Türk savunma sanayisinin modernizasyonu açısından olumlu katkılar sağlasa da daha sonra bu yardımların ABD'nin kendi çıkarları doğrultusunda kullanılması zarar vermiştir. Türk savunma sanayi alanındaki gelişmelerin önünü kesmiştir.

Savunma Sanayisine Yönelik Faaliyetler:

- ➔ **Nuri Demirağ Uçak Fabrikası:** Nuri Demirağ, 1936 yılında Türkiye'nin ilk özel havacılık işletmesini Beşiktaş'ta Tayyare Etüt Atölyesi adıyla kurmuştur. Daha sonra Sivas'ta "Gök Okulu" ve Yeşilköy'de havaalanı, hangar ve atölyelerden oluşan bir tesisi 1941 yılında açmıştır. Tesiste Türkiye'nin ilk uçak mühendislerinden birisi olan Selahattin Reşit Alan'ın hazırlamış olduğu proje sayesinde 1936 yılında tek motorlu, 1938 yılında ise çift motorlu yolcu uçağı üretilmiştir (Özaydın, 2020: 23). Ancak dönemin siyasi otoriteleri tarafından bu çalışmalar siyasi nedenlerden dolayı durdurulmuştur.
- ➔ **Elmadağ Barut Fabrikası:** Devlet ortaklı olan fabrikanın 1929 yılında yapımına başlanmış ancak 3 yıl sonra iflas ederek 1934 yılında Askeri Fabrikalar Genel Müdürlüğü'ne devri gerçekleştirilmiştir.

4.2. 1950-1974 Arası Dönem

1950-1974 yılları arası dönem, Türk savunma sanayisinin gelişimi açısından pek parlak olmayan bir dönem olarak kabul edilmektedir. Bilhassa, 1952 yılında Türkiye'nin NATO'ya üye olmasıyla savunma sanayisine yönelik ihtiyaç duyulan araç ve gereçlerin hibelerle karşılanması, Türk savunma sanayisinin gerilemesinin temel nedeni olarak gösterilmektedir. Daha öncesinde savunma sanayi alanındaki özel teşebbüslere destek veren devletin bu alandan çekilmesi, sektördeki özel teşebbüslerin çalışmalarını sınırlandırmış ve onların iflas etmesine neden olmuştur.

1950 yılında çıkarılan 5591 sayılı kanun çerçevesinde Askeri Fabrikalar Umum Müdürlüğü, tamamıyla Makine ve Kimya Endüstrisi Kurumu (MKEK) Genel Müdürlüğü'ne devredilmiş, MKEK yeniden teşkilatlandırılmıştır. MKEK daha sonra Türk Hava Kurumu'nun tesislerini de satın alarak, eğitim uçağı olan MKEK-4 Uğur'u üretmiştir. Satın alınan bu tesislerde 500 uçak ve planör üretilmiş ancak dünyada pervaneli uçak yerine jet motorlu uçakların tercih edilmesi ve uçak üretim maliyetinin yüksek olması nedeniyle tüm üretim çalışmaları devlet tarafından durdurulmuştur.

1950-1974 yılları arasındaki dönemde yabancı menşeli ürünler önemli bir sanayi üretim potansiyeli kazanırken yerli sermayelerle kurulan özel teşebbüslerin katılımı oldukça düşük ve kısa ömürlü olmuştur.

4.2.1. 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi

Askeri darbeler demokrasi ile yönetilen devletlerde demokrasinin istikrarı ve gelişimi önündeki en büyük engellerdir. Demokratik yollarla seçilen yönetimlere yapılan darbeler, demokrasinin özüne yani halkın istekleri ilkesine de ters düşmektedir. Darbeleri bu yönleriyle “Demokrasi dışı uygulamalar” olarak nitelendirmek yanlış olmayacaktır.

Yaşanan Ekonomik sıkıntılar karşısında alternatif çözümler bulmakta zorlanan yönetim, 1958 yılında uluslararası kuruluşlardan yani IMF ve Dünya Bankası’ndan yardımda bulunulmasını talep etmiştir. 5 Ekim 1960’da kurulan Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) kalkınmada farklı olarak “planlama” politikasının en somut örneği olmuştur. Bu dönemde savunma sanayisi alanında istenilen başarı yakalanmasa da devlet, savunma sanayi yatırımları gerçekleştirmiştir.

- ➔ **Otokar Otomotiv ve Savunma Sanayi A.Ş. :** 1963’te "Otobüs Karoseri Sanayi A.Ş" adıyla kurulan ve 1964 yılında Türkiye’nin ilk yolcu taşıma otobüsünü üreten Otokar Şirketi, Türk savunma sanayisi açısından da oldukça önemli bir şirkettir.
- ➔ **BMC Sanayi ve Ticaret A.Ş. :** 1964’te kurulan ve günümüzde varlığı halen devam eden şirket, askeri ve ticari araç üretiminde bulunmaktadır. Çekici, ağır, orta ve hafif sınıflarda kamyon, kamyonet, minibüs, otobüs ve askeri araçların yanı sıra özel kullanım amacı doğrultusunda yedek parça, motor ve döküm parçaları üretimini de gerçekleştirebilmektedir.
- ➔ **TÜBİTAK Savunma Sanayi Araştırma ve Geliştirme Enstitüsü (SAGE) :** 1972’de kurulan enstitü ilk olarak Gündümlü Araçlar Teknolojisi ve Ölçüm Merkezi (GATÖM) ismiyle kurulmuş, daha sonra ise 1983 yılında Balistik Araştırma Enstitüsü (BAE) adını almıştır. Enstitü son adını ise 1987 yılında almıştır.
- ➔ **Türk Uçak Sanayi Anonim Ortaklığı (TUSAŞ) :** Yerli ve milli bir savunma sanayinin kurulması ve Türkiye’nin havacılık alanında dışa bağımlılığını en aza indirmek amacıyla 28 Haziran 1973’te Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı’nın bünyesinde Türk Uçak Sanayi Anonim Ortaklığı (TUSAŞ) kurulmuştur (TUSAŞ, 2021). TUSAŞ, 2022 yılı itibariyle dünyada havacılık ve uzay sanayisi alanlarında faaliyet gösteren ilk yüz şirket arasında 67. sırada yer almayı başarmıştır.

4.3. 1974-1985 Arası Dönem

1974 – 1985 yılları arasında Türkiye ve ABD arasında yaşanan krizler döneme damgasını vuran olayların başında gelmektedir. ABD başkanı Lyndon B. Johnson tarafından Dönemin Başbakanı İsmet İnönü’ye yazmış olduğu mektup, Haşhaş krizi, Kıbrıs Barış Harekâtı Türkiye - ABD arasındaki krizlerin ana nedenleri olarak gösterilmektedir. 1974 yılında gerçekleştirilen Kıbrıs Barış Harekâtı Türk savunma sanayisi açısından bir dönüm noktası olarak kabul edilmektedir. Türkiye’nin müttefiki olan ABD’nin bu harekât sonrasında Türkiye’ye uyguladığı silah ambargosu sonucunda Türkiye’nin kendi savunma sanayisini oluşturma noktasında çalışmalarına başlaması, Türk savunma sanayisinin dönüşümünün temel faktörü olarak değerlendirilmektedir.

Savunma Sanayi Stratejisi çerçevesinde, Kıbrıs Barış Harekâtı sırasında yaşanan uçak parçası sıkıntısı nedeniyle 1973’te TUSAŞ, telsiz sorunlarını nedeniyle 1975’te ASELSAN, uçak lastiği için 1976’da PETLAS, batarya sıkıntısı içinse 1976’da ASPİLSAN kurulmuştur. Gerçekleştirilen bu önemli yatırımlar Türkiye’nin milli savunma sanayisinin kurulması açısından diğer yatırımlar için de örnek teşkil etmiştir. ABD tarafından

uygulanan ambargo, Türk milli savunma sanayisi açısından yapılan önemli yatırımlardan ziyade dışa bağımlılığın zararlarının görülmesine ve bu kapsamda milli bir savunma sanayisinin kurulmasında önemli rol oynamıştır.

Başlatılan bu kampanyalarla birlikte Türkiye, savunma sanayisini geliştirme ve güçlendirme çalışmalarına hız vermiş, yerli ve milli bir savunma sanayisinin kurulması için gerekli adımları atmaya başlamıştır.

- **Askeri Elektronik Sanayi (ASELSAN) :** Türk Silahlı Kuvvetleri'nin haberleşme ihtiyacını yerli kaynaklarla karşılamak amacıyla TSKGV tarafından 1975'te Ankara'da kurulmuştur. Günümüzde ise TSK'nın ihtiyaç duyduğu, haberleşme ve bilgi teknolojileri, radar ve elektronik harp, insansız sistemler, ulaştırma, güvenlik, kara, deniz ve hava savunma ve silah sistemleri gibi ürünlerin üretim çalışmalarını yapmaktadır.
- **Hava Elektronik Sanayi (HAVELSAN):** Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yazılım mühendisliği alanında gerek duyduğu ihtiyaçları karşılamak amacıyla 1982 yılında kurulmuştur. Günümüzde HAVELSAN tamamen yerli sermayeler ile çalışmalarını yürütmektedir.
- **Baykar:** 1986 yılında kurulan şirket ilk başlarda otomotiv sanayi sektöründe yerli yedek parça üretimini gerçekleştirirken daha sonraları ise havacılık sanayi alanına yönelmiştir. 2007 yılında ilk insansız hava aracı olan Mini İHA'ları üreterek TSK envanterine kazandırmıştır. Şirket günümüzde ise İHA/SİHA alanlarında üretim gerçekleştirmektedir.
- **Türk Havacılık ve Uzay Sanayi Anonim Şirketi (TUSAŞ-TAI):** Türk Hava Kuvvetleri'nin ihtiyaçları çerçevesinde, F-16 uçaklarının test ve sistemlerinin geliştirilmesi ve güçlendirilmesi amacıyla TUSAŞ tarafından Türk-ABD ortaklığıyla 1984 yılında kurulmuştur.

4.4. 1985-2006 Arası Dönem

Türk Silahlı Kuvvetleri'nin (TSK) modernizasyonunun sağlanması ve gelişime açık bir teknolojinin kullanıldığı yerli bir savunma sanayinin kurulması amacıyla, 1985 yılında 3238 sayılı Kanun ile Milli Savunma Bakanlığı'nın bünyesinde "Savunma Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı" (SAGEB) kurulmuştur. SAGEB 1989 yılında Savunma Sanayi Müsteşarlığı (SSM) adıyla ayrı bir tüzel kişilik olarak tekrardan düzenlenmiştir. Savunma Sanayi Müsteşarlığı, bu dönemde Türk savunma sanayisinin modern, planlı ve koordinasyonlu bir şekilde gelişmesi açısından oldukça kritik bir öneme sahip olmuştur. SSM'nin çalışmaları neticesinde Türkiye dışa bağımlılığını azaltmaya başlamıştır.

- **TUSAŞ Motor Sanayi (TEI):** Havacılık alanında yüksek kaliteli ürünler ve hizmetler sunmak amacıyla 1985 yılında Türk Havacılık ve Uzay Sanayi A.Ş., General Electric (GE), Türk Silahlı Kuvvetlerini Güçlendirme Vakfı (TSKGV) ve Türk Hava Kurumu (THK) arasında kurulan ve anonim bir şirket olan TUSAŞ Motor Sanayi A.Ş. (TEI), küresel pazarın önde gelen bir üreticisi ve bir tasarım merkezi haline gelmeyi başarmıştır.
- **ROKETSAN:** Türk Silahlı Kuvvetleri'nin roket ve füze gereksinimlerini karşılamak amacıyla 1988 yılında Savunma Sanayi İcra Komitesi (SSİK) tarafından Ankara'da kurulmuştur (Roketsan, 2021). Şirket, dünyanın en iyi 100 savunma sanayi şirketini yer aldığı listede 2022'de 86. Sırada yer almıştır.

4.5. 2006 – 2023 Arası Dönem

Türk savunma sanayi temelde 2001 yılında yaşanan ekonomik krizden sonrası dönemde yurtiçi alımların ciddi şekilde daralmasına bağlı olarak yurtdışı kaynaklı pazarlara açılmışsa da bu hususta kamudan beklenen desteği görmemiştir. 2006 ile başlayan dönemde ise savunma sanayisinde konunun ciddiyeti kavranmış, dış satışlar konusunda kamunun her kesiminden destek sağlanmasına yönelik olarak önemli adımlar atılmıştır. 2006 sonrasında savunma sistem tedariklerinde yerli ana yüklenici kullanılmaya başlanmış, projelerin performans, zaman ve kaynak yönünden uygulanabilirliği önceden tespit etmek ve daha sonra zaman ve kaynak israfını önlemek, ihtiyacın karşılanamamasından dolayı alınacak riski bertaraf etmek ve uygulanabilir bir bütçe yapmak için ise “yapılabilirlik etütleri” de yaptırılmaya başlanmıştır

Türk savunma sanayisi 2002 yılında yalnızca 66 savunma projesini yaklaşık %80 dışa bağımlılık oranı ile yürütürken; günümüzde ise %65 in üzerinde yerlilik oranı ile proje sayısı 802’ye ulaşmıştır. SSB, 2023 yılında ise yerlilik oranını %75’in üzerine çıkarmayı hedeflemektedir. Türk savunma sanayisinde temel amaç ise %100 yerlilik oranı ile proje sayılarını artırmaktır.

5. MİLLİ TEKNOLOJİ HAMLESİ

Türk savunma sanayisinde dışa bağımlılığı bitirmek ve milli bir savunma sanayisinin oluşturulması amacıyla 20 Haziran 1998 tarihinde Bakanlar Kurulu Kararıyla alınan “Türk Savunma Sanayi Politikası ve Stratejisi Esasları” (TSSPSE), Türk savunma sanayisinde “Milli Teknoloji Hamlesi” nin temellerini atmıştır. Milli Teknoloji Hamlesi çerçevesinde ilk başarılı örnekler savunma sanayisinde gerçekleştirilen teknoloji geliştirme projeleri olmuştur. Savunma sanayisindeki projelerin zamanla faaliyete geçmesi ile birlikte yerli tedarikçilerin teknoloji üretmedeki teknik becerileri gelişmiş ve zamanla girdi maliyetleri azalmıştır.

5.1. Milli Teknoloji Hamlesinin Aktörleri

Çalışmanın bu bölümünde “Milli Teknoloji Hamlesi” nin oluşturulmasında ve geliştirilmesinde etkili olan aktörlere yer verilmiş olup, bu aktörlerin daha çok milli teknoloji hamleleri kapsamındaki çalışmalarına yer verilmiştir.

5.1.1. Savunma Sanayi İcra Komitesi (SSİK)

Genel amacının milli bir savunma sanayinin oluşturulması ve bu kapsamda gereksinim duyulan araç ve gereçlerin yurt içinden karşılanmasını sağlayacak plan ve programların belirlenmesi şeklinde özetlenebilir.

5.1.2. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı

Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Türk savunma sanayisinin geliştirilmesi ve millileştirilmesi kapsamında “2023 Sanayi ve Teknoloji Stratejisi” belgesini yayınlamıştır. Bu belge ile bakanlığın Milli Teknoloji Hamlesi’nin 2023 yılı hedefleri belirlenmiştir. Bu hedeflere “Milli Teknoloji Hamlesi” başlığı altında ayrıntılı olarak değinilmiştir. Ayrıca Sanayi ve Teknoloji Bakanı Mustafa Varank’ın (Yüz yüze mülakat, 22.08.2022) Kriter Dergisi’ne milli teknoloji hamlesi konusunda verdiği röportajda “*Milli Teknoloji Hamlesi, bize istikamet çizmek isteyenlere karşı bir hamledir. Türkiye’yi sadece pazar olarak görenlere karşı bir itirazdır. Bilimin, teknolojinin ve refahın sadece birkaç ülke veya şirketin elinde toplanmasına karşı verdiğimiz mücadelenin*

adıdır. Bahsettiğimiz hedeflere ulaşma noktasında 2023 Sanayi ve Teknoloji Stratejimiz önemli bir görev icra ediyor.” Açıklamasında bulunmuştur.

5.1.3. Anadolu Tersanesi (Adik)

Türkiye’de askeri gemi üretiminde öncü tersanelerden birisi olarak kabul edilen Anadolu Tersanesi (ADİK), Türk ve Müttefik Deniz Kuvvetlerinin çağa uygun ve gelişmiş Amfibi Filo gereksinimlerini karşılamak, askeri gemi projelerinde ise son derece kaliteli gemileri zamanında üretmek ve teslim etmek hedefleriyle üretimlerine ileri mühendislik çözümleri geliştirerek devam etmektedir.

5.1.4. Aselsan – Askeri Elektronik Sanayi

TSK’nın haberleşme alanındaki ihtiyaçlarını yerli ve milli imkânlarla karşılamak amacıyla 1975’te kurulan ASELSAN, Türkiye’nin en büyük savunma elektroniği şirkettir. TSKGV’na bağlı ve anonim bir şirket olan ASELSAN’ın hisselerinin %74,20’si TSKGV’ye aitken, %25,80’i ise Borsa İstanbul’da (BİST) işlem görmektedir. ASELSAN’ın temel misyonu, elektronik teknolojileri ve sistem entegrasyonu alanında Türkiye’nin dışa bağımlılığını azaltmak, yurt içi ve yurt dışındaki müşterilerine ihtiyaçlarına uygun bir şekilde modern ve güvenilir ürünler sunmaktır.

ASELSAN, TSK başta olmak üzere, yurt içi ve yurt dışındaki müşterilerinin ihtiyaçları doğrultusunda haberleşme ve bilgi teknolojileri, radar ve elektronik harp, elektro-optik, aviyonik, insansız sistemler, kara, deniz ve silah sistemleri, hava savunma ve füze sistemleri, komuta kontrol sistemleri, ulaştırma, güvenlik, trafik, otomasyon ve sağlık teknolojileri gibi alanlarda ürün hizmeti sunmaktadır.

5.1.5. Aspişan – Askeri Pil ve Ticaret Anonim Şirketi

Başta Türk Silahlı Kuvvetleri’nin (TSK) ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla kurulan ve hisselerinin %98’i Türk Silahlı Kuvvetlerini Güçlendirme Vakfı’na ait olan ASPİLSAN, her geçen gün kendisini geliştirerek 150’nin üzerinde çeşitli ürünler geliştirmektedir. Bu ürünlerin başında sivil ve askeri her çeşit el ve sırt telsizleri, savaş için gerekli teçhizatlar, uçak ve helikopterler için aküler gelmektedir.

5.1.6. Baykar

BAYKAR, Türkiye’de insansız hava sistemleri konusunda öne çıkan şirketlerden birisi olarak kabul edilmektedir. Şirket, 1986 yılından günümüze kadar Türkiye’nin insansız hava sistemleri konusunda dışa bağımlılığını azaltmak için dünyadaki en gelişmiş teknolojileri kendi imkânlarıyla üretmektedir. Milli Teknoloji Hamlesi kapsamında yerli ve milli ürünler üreten BAYKAR, geçtiğimiz 35 yıl içerisinde Türkiye’de savunma ve havacılık alanında dönüşüm yaratan kurumlardan birisi haline gelmiştir.

5.1.7. BMC

Türkiye’nin en büyük ticari ve askeri araç üreticilerinden biri olan BMC, 1964’te yılında kurulmuştur. Türkiye ve Katar’da merkezleri bulunan şirket, Ortadoğu, Körfez Ülkeleri, Kuzey Afrika ve Türk Cumhuriyetlerini kapsayan bölgelerde savunma sanayi, kara araçları, otobüs, kamyon, motor ve bunlarla ilişkili teknolojiler alanında, lider ve milli teknoloji şirketi olma hedefiyle üretimlerini gerçekleştirmektedir.

5.1.8. Tusaş Motor Sanayi A.Ş. (TEİ)

Havacılık alanında yüksek kaliteli ürünler ve hizmetler sunmak amacıyla 1985 yılında Türk Havacılık ve Uzay Sanayi A.Ş., General Electric (GE), Türk Silahlı Kuvvetlerini Güçlendirme Vakfı (TSKGV) ve Türk Hava Kurumu (THK) arasında kurulan ve anonim bir şirket olan TUSAŞ Motor Sanayi A.Ş. (TEİ), küresel pazarın önde gelen bir üreticisi ve bir tasarım merkezi haline gelmeyi başarmıştır. Şirket, ilk motor ve motor parçalarının üretimini ve teslimatını 1987’de gerçekleştirmiş, günümüze kadar geçen süreç içerisinde uçak motor parça ve modül üretimi, montaj ve test gibi kritik teknolojisinin ülkemize transferini gerçekleştirmiş; bunların yanında uluslararası standartta, güvenilir, yüksek kaliteli üretimi ile küresel çapta kendisini kanıtlamıştır.

5.2.25. Teknofest Havacılık, Uzay ve Teknoloji Festivali (TEKNOFEST)

Milli Teknoloji Hamlesi’nin toplumdaki her birey tarafından benimsenmesi ve milli bir ortak bilinç oluşturulması amacıyla 2018 yılından itibaren her yıl düzenli olarak TEKNOFEST Havacılık, Uzay ve Teknoloji Festivali gerçekleştirilmektedir. TEKNOFEST; teknoloji yarışmaları, hava gösterileri, konserler, sergiler, çeşitli konularda söyleşi ve etkinlikler düzenleyerek toplumun teknoloji ile olan bağıını güçlendirmek ve böylece Türkiye’nin milli teknoloji üreten bir toplum haline gelmesini amaçlamaktadır. TEKNOFEST, özellikle gençler arasında çeşitli disiplin ve kategorilerde teknoloji yarışmaları düzenleyerek binlerce gencin hayallerini gerçekleştirmesine yardımcı olmaktadır.

6. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Devletin gelecek dönemler için planladığı amaç ve hedefler ile yöntemleri olarak tanımlanan kamu politikası, devletlerin bağımsızlığını ve gelişimini doğrudan etkilemektedir. Bu kapsamda devletler kendi milli egemenliklerini korumak ve hedeflerine ulaşmak için milli güç unsurlarını etkili bir şekilde kullanmaktadırlar. Ülkelerin askeri kuvvetlerinin güçlü ve caydırıcı olabilmesi ancak güçlü bir savunma sanayisiyle ve savunma politikasıyla mümkün olmaktadır.

Savunma sanayi alanının diğer sanayi alanlarına kıyasla daha kapsamlı olması ve istihdam alanının daha fazla olması ülkelerin ekonomik anlamda gelişmelerini sağlamaktadır. Böylece savunma sanayi alanında uygulanan doğru kamu politikalarıyla devletler faaliyet gösteren diğer sektörlerin büyümesine ve gelişmesine yardımcı olacaktır.

Türkiye’de Savunma Sanayi Politikası ve Milli Teknoloji Hamlesi

Kamu politikaları, devletin uzun vadeli hedeflerine ulaşmasında temel araçlardan biridir. Özellikle savunma politikaları ve savunma sanayi, bir ülkenin bağımsızlığı ve güvenliği açısından kritik öneme sahiptir. Güçlü bir savunma sanayisi; askeri caydırıcılığı artırırken, ekonomik gelişmeyi de destekleyen stratejik bir sektördür.

Türkiye, Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren milli bir savunma sanayisi kurma hedefiyle çeşitli adımlar atmıştır. Ancak dışa bağımlılık, yanlış politikalar ve dış yardımlar zaman zaman bu süreci sekteye uğratmıştır. Özellikle 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı sonrası uygulanan ambargolar, Türkiye için savunma sanayisinde yerli ve milli üretime yönelmenin dönüm noktası olmuştur.

Bu doğrultuda ASELSAN, HAVELSAN, TUSAŞ gibi önemli savunma sanayi kuruluşları kurulmuş; daha sonra Savunma Sanayii Başkanlığı (SSB) gibi kurumlarla yapısal destekler güçlendirilmiştir. 1998 yılında alınan "Türk Savunma Sanayi Politikası ve Stratejisi Esasları" kararıyla birlikte Türkiye'nin savunma sanayisinde millileşme süreci resmen hız kazanmıştır.

Son yıllarda "Milli Teknoloji Hamlesi" kapsamında yerlilik oranı %65'in üzerine çıkmış, Türkiye birçok savunma ürününü kendi tasarlayıp üretebilir hale gelmiştir. Özellikle İHA ve SİHA alanındaki başarılar, bu gelişmenin en somut örneklerindendir. Türkiye'nin ürettiği sistemler hem sınır ötesi operasyonlarda etkinlik sağlamış hem de uluslararası alanda dikkat çekmiştir.

Toplumda milli teknoloji bilincini artırmak amacıyla düzenlenen TEKNOFEST gibi etkinlikler, bu hamlenin sosyal boyutunu desteklemektedir. Türkiye'nin güçlü ve bağımsız bir savunma sanayisine ulaşabilmesi için kurumlar arası koordinasyonun güçlendirilmesi, AR-GE bütçesinin artırılması ve yerli ürünlerin uluslararası pazarda markalaşması büyük önem taşımaktadır.